

40 anys d'Educació Ambiental al Montseny

LLUÍS PAGESPETIT I BLANCAFORT

40 years of environmental education in Montseny

Montseny és sinònim per a molta gent d'educació ambiental. Qui de nosaltres no ha anat amb els companys de l'escola o amb la família a gaudir d'una activitat educativa al Parc Natural? En el text del Pla Especial que creà el Parc l'any 1977, en la definició d'espai natural protegit s'inclou la referència explícita a l'interès educatiu. Aquesta funció educativa apareix clarament expressada en els seus objectius, un dels quals és que el parc natural del Montseny ha d'esdevenir una àrea idònia per establir un programa pedagògic i d'informació adreçat als escolars i als públic visitant. Per adonar-nos de la dimensió de l'ús educatiu del Montseny des del 1978 al 2015, els diferents equipaments d'EA gestionats pel Parc varen acollir a uns 710.000 alumnes i professorat dels que 251.000 varen anar a l'escola de Natura Can Lleonart. Si hi sumem els que reben els equipaments de gestió privada, sobrepassariem de llarg el milió d'usuaris de serveis educatius en aquests primers 40 anys.

Paraules clau: Educació, Parc Natural, conservació, acció humana.

For many people, the Montseny Natural Park is synonymous with environmental education. Who has not visited it with schoolmates or family to enjoy an educational activity in the Natural Park? In the text of the Special Plan elaborated by the Park entity in 1977, the definition of protected natural area includes the explicit reference to educational interest. This educational function is clearly stated in its objectives, one of which is that the Montseny Natural Park should be an area ideal for establishing a pedagogical and information program aimed at schoolchildren and the visiting public. To better realize the scope of the educational use of the Montseny Park in the period from 1978 to 2015, the different EA managed by the Park hosted some 710.000 students and teachers, of which 251.000 went to the Can Lleonart Nature School. If we also add those hosted by the private management equipments, than the number of users of educational services in these first 40 years would exceed one million.

Keywords: Education, Natural Park, conservation, human action.

En la definició d'espai natural protegit s'hi inclou la referència explícita a l'interès educatiu. En el cas del Montseny, aquesta referència és present des que Jaume Bofill i Mates, el 8 de febrer del 1922, va utilitzar com a arguments cabdals per defensar la seva moció que proposava la protecció del Montseny, la seva representativitat “amb una nitidesa didàctica” de les diverses zones de vegetació de Catalunya i el seu caràcter de “veritable parc muntanyenc de la capital de Catalunya”, amb un rerefons pedagògic.

En el text del Pla Especial que creà el Parc l'any 1977, aquesta funció educativa apareix clarament expressada en els seus objectius, un dels quals és que el parc natural del Montseny ha d'esdevenir una àrea idònia per establir un programa pedagògic i d'informació adreçat als escolars i al públic visitant.¹

Als anys seixanta, Antoni Jonch va formular la creació d'una xarxa “d'aules de natura”, que anomenava Escola de Natura, mitjançant l'adquisició d'indrets escollits pel seu interès natural, que s'haurien de dedicar a activitats educatives. Els seus objectius eren la defensa de l'entorn i l'educació sobre i a favor de l'entorn. Volia crear un circuit anomenat Circuit Cultural de les Tres Ermites. Un circuit basat en centralitzar, en una part del PNM, totes les activitats de caire cultural i els equipaments necessaris.

A la Conferència Intergovernamental d'Educació Ambiental convocada per la UNESCO, en col·laboració amb el PNUMA, que es va celebrar a Tbilissi (Geòrgia) l'any 1977, es van aprovar els objectius de l'Educació Ambiental que van establir els criteris i directrius que haurien d'inspirar tot el desenvolupament d'aquest moviment educatiu en les dècades següents. Gairebé simultàniament a la celebració de la Conferència de Tbilissi s'inaugurava al PNM l'Escola de Natura Can Lleonart.²

A principis del 1978, a proposta del Zoo de Barcelona, aleshores dirigit per Antoni Jonch, i fruit d'un acord amb la Diputació de Barcelona, es va nomenar el naturalista Martí Boada director responsable del Museu Monogràfic del Montseny, ubicat al mas El Vilar (Fogars de Montclús), i encarregat dels itineraris pedagògics i les activitats d'educació ambiental a la Vall de Santa Fe. Així, amb el repte d'iniciar el projecte de l'Escola de Natura Can Lleonart durant els primers anys, Boada va estar al capdavant de l'equipament i, en cinc anys, el 1982 hi havien passat uns 30.000 alumnes, 1.000 universitaris i 500 professors. Els inicis de les activitats pedagògiques coincideixen amb la declaració del Parc Natural del

1 Cf. *Educació ambiental i comunicació al parc natural del Montseny* (Monografies 31) Barcelona: Diputació de Barcelona 2000

2 Cf. Aa.Vv., *Diagnosi ambiental al Parc Natural del Montseny*, Barcelona: Diputació de Barcelona 2004

Montseny com a Reserva de la Biosfera dins el programa MaB (Manand Biosphere, Home i Biosfera) de la UNESCO el 28 d'abril del 1978.³

Al 1985 naixien altres iniciatives com La Farga del Montseny a Sant Celoni, l'Escola de Natura Can Pons a Campins i el Centre d'Educació Ambiental Santa Marta a Viladrau. Aquestes dues darreres iniciatives han anat evolucionant al llarg dels anys i han passat de ser exclusivament aules de natura a ser també empreses i equips tècnics en temes socioambientals.

A l'aula de natura Santa Marta (foto Ll. Pagespetit).

Can Pons, ara Minuartia, consultoria experta en gestió i conservació de fauna i biodiversitat i Santa Marta, a més d'aula de natura és una empresa de formació de professorat, assessora centres educatius i administracions i crea recursos i materials pedagògics, campanyes d'educació, participació i comunicació ambiental.

A tall d'exemple, al Centre Santa Marta de Viladrau, durant aquests 35 anys hi han fet estada i activitats (pernoctació) més de 25.000 alumnes de tots els nivells educatius i s'han fet uns 17.500 itineraris-guiatges (un dia).

L'Escola de Natura Can Lleonart ha estat gestionada, des de la seva creació fins al 1994, pel Servei de Parcs Naturals, i del 1994 al 2001, per l'entitat Talp comunicació, i del 2001 fins a l'actualitat pel grup naturalista Sigantus. Ara, el model de gestió està en revisió, i es busquen noves propostes d'educació i interpretació ambiental, d'acord amb els reptes actuals dels objectius per al desenvolupament sostenible.

Per adonar-nos de la dimensió de l'ús educatiu del Montseny des del 1978 fins al 2015, podem esmentar que els diferents equipaments d'EA gestionats pel Parc varen acollir uns 710.000 alumnes i professors, dels quals 251.000 varen anar a l'escola de Natura Can Lleonart. Si hi sumem els que reben els equipaments de gestió privada, sobrepassaríem de llarg el milió d'usuaris de serveis educatius en aquests primers 40 anys.

3 40 anys de l'Escola de Natura Can Lleonart, Diputació de Barcelona i Diputació de Girona 2018.

Al Montseny es disposa de deu equips, de titularitat pública i privada, que ofereixen propostes educatives; ADEMC Itineraris, Aprèn L'Estació del Figaró, Centre Santa Marta, Educa, Escola de Natura Can Lleonart, Escola de

Can Lleonart (foto Ll. Pagespetit)

Natura La Traïna, Escola de Natura Vallcàrquera, Espai Montseny, Museu de Ciències Naturals de Granollers-Centre de Documentació i el Museu Etnològic del Montseny, La Gabella-Centre de documentació.

Des del Parc s'han promogut propostes educatives emblemàtiques, des del l'itinerari Can Lleonart (tres edicions) fins a: Coneguem els nostres

Parcs, el programa educatiu de Viu el Parc amb l'agenda escolar, Unitats didàctiques del Montseny, Jornades tècniques i El Montseny a l'Escola entre d'altres. Aquest any 2020, una exposició creada per la Societat Catalana d'Educació Ambiental es podrà visitar als divuit municipis del Parc. Recull en tres àmbits, escola de natura, espai viu i espai mil·lenari, aquests 40 anys d'educació ambiental i conservació.

Hi ha doncs múltiples exemples de l'ús del massís com a espai d'aprenentatge, però en destacarem tres exemples singulars: una ruta literària, un projecte interdisciplinari de batxillerat i el "Programa Erola", iniciativa de servei comunitari.

Ruta literària

Una experiència dirigida per Isabel Tirado i Josep Camps de l'Institut Alexandre Satorras de Mataró amb setanta alumnes i vuit professors durant vuit dies del setembre del 1990. La preparació durà dos cursos, durant els quals es feren dues estades prèvies a la zona de cinc dies de durada cadascuna. Aprenentatge integral, consistent en l'estudi d'una àrea geogràfica sobre la realitat i en tractar-hi totes les matèries i aspectes educatius possibles relacionats entre si i en el propi entorn. Era doncs una experiència multidisciplinària i alhora interdisciplinària. Una ruta per desenvolupar les àrees de llengua i ciències socials, complementades per les de ciències experimentals, plàstica i música, articulades en un o

diversos crèdits variables; confeccionar l'itinerari, els equips, la preparació física, organitzar els allotjaments i mitjans de transport. El nucli inicial fou el seminari de Català i d'Història, que ho varen proposar a membres d'altres departaments, fent un equip de vuit professors. Reunions quinzenals per programar tasques i, cada dos, mesos trobades d'alumnes i professors.

Una ruta d'uns cinquanta quilòmetres. Durant el trajecte s'anaven efectuant diverses parades que eren aprofitades per llegir textos en els llocs a què feien referència, per observar la flora i la fauna, per parlar d'art i d'història i per observar del patrimoni arquitectònic... L'itinerari s'iniciava a Santa Maria de Palautordera per passar per: Sant Pere de Vilamajor, Sant Celoni, Breda, Riells, Gualba de Dalt, Riera de Gualba, Gorg Negre, Santa Fe, Turó de Morou, Turó de l'Home, Les Agudes, Sant Marçal, Coll Pregon, Matagalls, Viladrau, Ca l'Herbolari, Font de les Paitides, Rusquelles, El Mas Noguera, Font de l'Oreneta de Viladrau, Espinelves, Vilarmau, l'Erola, Sant Segimon, Sant Miquel dels Barretons, Gorg Negre, Can Gat, La Sala, Espinzella, Seva, el Brull, Coll Formic, Pla de la Calma, Montseny, Arbúcies.... i amb helicòpter, sobrevolar el Massís.

Àrees i aspectes que es treballaren durant la ruta.

Ciències experimentals. a) Climatologia: la processó d'Arbúcies. b) Flora: alzines i arbustos a la riera de Santa Fe; la fageda camí del Turó de l'Home per Passavets; ginestells i falgueres camí de Matagalls per Sant Marçal; els arbres del parc a Ca l'Herbolari; castanyeredes a Can Gat. Fauna: la granota roja a la riera de Santa Fe, la salamandra a les fonts baixant del Matagalls. Astronomia: observació del cel des de Viladrau. Geologia: el relleu del Turó de l'Home i Les Agudes, la formació geològica del massís.

Ciències socials. a) Geografia: la Riera de Gualba; les comarques del massís; les entrades naturals (riera d'Arbúcies i la Vall de La Tordera); el Matagalls. b) Història: ordes dinàstics de l'edat mitjana a Sant Marçal; la Contrareforma i el Barroc i la desamortització eclesiàstica al segle XIX a Sant Segimon; el bandolerisme i la figura de Joan Sala i Ferrer "Serrallonga" a la Sala vella de Viladrau. c) Art: el romànic a Sant Antoni de Vilamajor, Breda, Sant Marçal, el Brull i Seva; el gòtic a Santa Maria de Palautordera i al Casal d'Espinella; el renaixentista i el barroc a Sant Celoni; el modernista-historicista a l'Hostal de Santa Fe, l'Herbolari i el santuari de Casademont. d) L'economia: com a introducció el Museu de la Gabella a Arbúcies; la ceràmica a Breda; la masia com a nucli econòmic autosuficient; la ramaderia i les mines de marbre a la riera de Gualba; la indústria hidroelèctrica a l'estany de Santa Fe; la pedrera roja a Viladrau; els nous cultius (avets de Nadal a Espinelves. e) Música: cantada de goigs

a les ermites de Sant Martí de Riells, Santa Fe, Mare de Déu del Noguer i Mare de Déu de l'Erola.

Llengua. a) Literatura: lectura de textos literaris durant l'itinerari; visita a mossèn Pere Ribot a Riells; les dones d'aigua al Gorg Negre; evocacions de Marià Manent a Ca l'Herbolari; Guerau de Liost a Rusquelles; Jaume Novelles de Molins a La Sala vella i Bartomeu Rosselló-Pòrcel al santuari de Casademont. b) Dramatúrgia: representació a la Sala de l'obra Don Joan de Serrallonga, per part d'alumnes i professors.⁴

PROJECTE INTERDISCIPLINARI

Programa d'Intervenció Socioeconòmica. Els alumnes tenen el repte de crear una nova proposta ecoturística, en el marc d'un acord de custòdia i amb els criteris de sostenibilitat de la CETS (Carta Europea de Turisme Sostenible) a l'espai natural protegit del Montseny. De la mà de Jus López

Treball a la bassa (foto Ll. Pagespetit)

i Eudald Díaz, professors de l'escola Vedruna-L'Escorial de Vic. Vint-i-cinc alumnes de segon de batxillerat redacten quatre projectes.

Primer duen a terme un estudi de l'indret (context): el parc natural-reserva de la biosfera. Per conèixer bé un territori cal començar sempre observant. Primer, anàlisi del paisatge, els compo-

nents físics, els biòtics i els antròpics, sobre el territori que hem acotat prèviament, per mitjà d'una sortida guiada d'un dia de durada (què hem viscut, què hem observat?)

Una llibreta de camp, mapes i guies naturalístiques com a suport per escriure i dibuixar. Segona anàlisi, responem preguntes en petit grup: la biodiversitat, què vol dir un "hotspot" de biodiversitat. Responem preguntes: per què a l'àrea mediterrània hi ha tanta biodiversitat? està disminuint, quines són les causes principals?, què es pot fer per preservar la biodiversitat? què és l'ecoturisme i la preservació dels boscos madurs de

4 Cf. Revista Crònica d'Ensenyament 58, Generalitat de Catalunya, Departament Ensenyament 1993.

Catalunya? Definim necessitats, busquem eines de gestió, la custòdia en les seves variants com a recurs estratègic.

Després d'aquesta primera jornada, una estada de tres dies per fer un treball de camp. Primer, per fer l'anàlisi i caracterització del bosc i del seu valor patrimonial (índex de biodiversitat...), l'experimentació per un recorregut artístic i sensorial, un bany de bosc i el bosc amb els cinc sentits. Segon, per establir "intercanvi de sabers", diàlegs amb els agents i actors del territori. Tercer, per dissenyar en petit grup propostes d'acció i d'intervenció. Cadascun dels projectes té els mateixos descriptors: descripció, objectius, ubicació, accions previstes, pressupost, cronograma, pla de comunicació i resultats esperats i es presenten amb una defensa oral davant dels altres companys. Com a cloenda, cadascun dels grups fa la valoració del resultat i del procés en la realització del treball i, conjuntament amb els companys, es fa una valoració de cadascun dels projectes presentats. Els quatre projectes presentats foren: un escape room, un itinerari didàctic de percepció i sentits, la recuperació de la Bassa del Comú i un itinerari terapèutic a la Serra de Rosquelles.⁵

APRENTATGE SERVEI "PROGRAMA EROLA"

La Fundació Vincles té un acord de custòdia (2010-2020) amb el bisbat de Vic a l'ermita de l'Erola. En aquest acord es preveu realitzar-hi activitats socioambientals amb infants i joves en risc d'exclusió social. En aquest marc, un grup de 15/17 joves de 16 a 20 anys de la Fundació Pare Manel i dels serveis socials de la Mancomunitat La Plana, a l'estiu hi fan un camp de treball anual. Un camp de treball amb seu a Viladrau, amb la finalitat d'afavorir l'autogestió dels joves en les tasques d'intendència quotidianes i en l'organització col·lectiva per realitzar petits treballs de fusteria, paletaeria i electricitat al mas de l'Erola. Cinc dies per decidir activitats i treballs de manera autònoma i per augmentar l'autoestima. Aquesta proposta inclusiva comporta també organitzar els espais de lleure educatiu.

En el marc del camp també es realitzen guiatges per a la interpretació ambiental de l'entorn proper, per a conèixer els trets més característics de la vall del Matagalls i els valors patrimonials del massís.

El programa d'activitats consisteix a portar, sense fer servir vehicles de motor, els aliments, materials i eines necessaris per realitzar els petits treballs. Es necessari doncs crear un pla de treball ben acurat amb una planificació de tasques i una logística que contempli tots els elements: menjar, equip, materials, gestió dels residus, farmaciola... Aspectes que comporten desenvolupar estratègies i destreses per part dels participants,

5 Una proposta d'intervenció ecoturística, <viladraueducacio.com> 2018-19.

que per primera vegada poden conèixer un entorn com el Montseny i portar-hi a terme de manera cooperativa una activitat de custòdia, que són aspectes allunyats de la seva vida diària.⁶

Aquest tipus de propostes educatives tenen un alt grau de complexitat, cal tenir en compte aspectes curriculars, logístics i organitzatius; recollir informació prèvia; establir la temporalització de les diverses activitats, l'adequació física; demanar permisos de pas a propietaris; acordar llocs de pernoctació; suport tècnic... sense oblidar la intenció i l'equipament dels participants de les activitats. Però els aprenentatges adquirits partint de realitats ambientals i necessitats reals els fan altament transferibles i són integrats com a noves capacitats i habilitats per part de l'alumnat, que descobreix, en moltes ocasions per primera vegada un Parc Natural.

La consciència cívica sobre la realitat ambiental ha crescut considerablement en els darrers anys. No ho ha fet prou però, perquè es generin actituds personals i polítiques governamentals prou enèrgiques, globals i sostingudes per encarar amb efectivitat els perills que ens afecten. Anem per bon camí, i avui són nombroses les experiències i iniciatives que es despleguen. Al principi, les iniciatives eren de caire més estrictament naturalístic, i ara, sense que aquestes hagin desaparegut, van adquirint un caire més transversal, social i globalitzador.⁷

No podem acabar sense tornar a mencionar l'artífex de l'inici i l'èxit fa quaranta anys, de l'Escola de Natura Can Lleonart, en Martí Boada i Juncà. L'Escola de Natura Can Lleonart va estar en una situació de *crescendo* continuat que ens va portar a definir noves formes d'interpretació activa del medi, fins al punt que actualment, el model s'imparteix a escala universitària, en biogeografia i ciències ambientals, disciplines ambdues que, una vegada acabada l'etapa de Can Lleonart i de manera evolutiva, ens van portar a impartir la docència sobre el medi a escala acadèmica. Martí Boada, diu també en una entrevista: "M'enorgulleix afirmar que una part molt elevada del que jo sé prové del contacte amb la gent".⁸

Montseny és sinònim per a molta gent d'educació ambiental: qui no ha anat amb els companys de l'escola, amb la família, a gaudir d'una activitat educativa al PNM-RB? Molta sort i encerts per als propers 40 anys.

6 Camp de treball, Fundació Vincles, participació educació i sostenibilitat 2015-19.

7 J. CARBONELL, "Guia de llibres. Educació ambiental" (Crònica d'Ensenyament 58), 1993

8 Entrevista a Martí Boada, Revista Escola Catalana núm. 415, 2004.

BIBLIOGRAFIA

- AA.VV. (1990), *L'educació ambiental a l'abast*, Revista Perspectiva Escolar.
- AA.VV. (2017), *Educació ambiental d'on venim? Cap a on anem?*, Col·lecció Estudis. Sèrie Medi Ambient, 4, Barcelona: Diputació de Barcelona.
- AMBRÓS, J. (2011), *El Parc Natural del Montseny, un diàleg entre l'home i el territori* [en línia], <http://www1.diba.cat/llibreria/1stDetall_Publicacions.asp?Opener=Diputacio&ID=58766> [consulta: abril 2020], Àrea de Territori i Sostenibilitat de la Diputació de Barcelona amb la col·laboració de l'Ajuntament de Montseny.
- BOADA I JUNCÀ, M. (1987), "10 anys d'educació ambiental activa", *Natura i educació*, Revista Perspectiva Escolar 116 [en línia] <<https://www.rosasensat.org/es/revista/natura-i-educacio-num-116/>> [consulta: abril 2020], Barcelona: Rosa Sensat.
- FUNDACIÓ VINCLES (2018), *40 anys de l'Escola de Natura Can Lleonart i d'educació ambiental al Montseny 1978-2018*, opuscle, Barcelona: Diputació de Barcelona.
- DIPUTACIÓ DE BARCELONA. ÀREA D'ESPAIS NATURALS. OFICINA TÈCNICA DE PREVENCIÓ MUNICIPAL D'INCENDIS FORESTALS [COO.], LORENZO, C. (2007), *Guia de rutes literàries per la Xarxa de Parcs Naturals*, Àrea de d'Espais Naturals (promotora), Barcelona: Diputació de Barcelona.
- SOLÀ CAMP, J. (1958). "Geografía literaria El Montseny" (Cuadernos didácticos 344), Madrid: Ministerio de Educación Nacional.

